

Tadeusz Łopatkiewicz*

PAŃSTWOWA AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W KROŚNIE

ORCID: 0000-0002-7610-2615

Rysunki chrzcielnic i kropielnic w inwentaryzacyjnym dorobku Stanisława Wyspiańskiego

Zabytki baptyzmalne bardzo wcześnie zwróciły uwagę Stanisława Wyspiańskiego, pojawiając się wśród tematów jego rysunków. Już w 1879 roku, mało jeszcze wprawną ręką dziesięcioletniego dziecka, narysował on kamienną kropielnicę i osiemnastowieczną chrzcielnicę z kościoła pw. św. Katarzyny w Cięcinie k. Żywca¹. Nieco później powstał rysunek przedstawiający chrzcielnicę z roku 1540, zachowaną w kościele

1 Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie, rys. ołówkiem, nr inw. MNK III-r.a-4866, MNK III-r.a-4897, MNK III-r.a-4896. Zob. S. Świerż, *Dzieła malarskie, graficzne i rzeźbiarskie Stanisława Wyspiańskiego chronologicznie zestawil i objaśnieniami opatrzył...*, [w:] Stanisław Wyspiański. *Dzieła malarskie*, Warszawa–Bydgoszcz 1925, s. 104, poz. 13 (dalej cyt. Świerż 1925); M. Laskowska, *Wyspiański. Szkicowniki i rysunki w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 2023, s. 63, il. II.3, II.4; s. 219, il. VIII.131 (dalej cyt. Laskowska 2023).

* **Tadeusz Łopatkiewicz**, etnograf, doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o sztuce, zabytkoznawca, regionalista, autor i współautor kilkunastu książek i kilkudziesięciu artykułów naukowych z zakresu etnografii Karpat, inwentaryzacji i ochrony zabytków, historii sztuki oraz przeszłości polskiego konserwatorstwa zabytków. Współwydawca pionierskich inwentarzy zabytków Stanisława Tomkowicza (powiaty: jasielski, krośnieński, sądecki i limanowski), od końca XIX wieku pozostających w rękopisie, oraz czterech szkicowników Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznych wycieczek Artysty po Podkarpaciu w latach 1888–1889. Autor i współautor szeregu projektów badawczych, prac dokumentacyjnych i realizacji z zakresu konserwacji i ochrony zabytków, głównie sakralnego budownictwa drewnianego, w tym kilku kościołów z listy światowego dziedzictwa UNESCO. Juror w dziesiątkach różnego rodzaju konkursów i przeglądów folklorystycznych. Redaktor naukowy i techniczny oraz autor projektów graficznych wielu książek i wydawnictw albumowych. Prezes Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Krośnieńskiej.

pw. św. Jakuba w Królówce (dziś translokowanym do Rozdziela)². Pierwsze rysunki tytułowych utensyliów kościelnych, o ściśle inwentaryzacyjnym charakterze, pojawiły się w szkicowniku Wyspiańskiego z roku 1888, kiedy to na przełomie lipca i sierpnia wziął on udział w zorganizowanej przez prof. Władysława Łuszczkiewicza wycieczce naukowo-artystycznej w Opoczyńskie³. Wprawdzie wyjazd do Królestwa Polskiego miał na celu rozpoznanie zachowanych tam zabytków romańskich, ale wśród wielu rysunków Wyspiański przywiózł też do Krakowa szkice trzech napotkanych chrzcielnic:

1. Chrzcielnica kamienna z poł. XV wieku, w kościele paraf. pw. św. Bartłomieja w Opocznie; rys. heraldycznych detali czaszy (tarcze z godłami herbów: Poraj, Odrowąż, Łabędź, Leliwa, Rola, Nałęcz, Orzeł Królestwa Polskiego i Jastrzębiec), elementu dekoracji nodusu, fryzu maswerkowego czaszy, lancetowatego maswerku wykutego między półkolumnkami zdobiącymi stopę chrzcielnicy; 1 sierpnia 1888, rys. ołówkiem⁴.
2. Chrzcielnica kamienna z 2. poł. XVI wieku, w kościele paraf. pw. św. Bartłomieja w Opocznie; terenowa notatka – *chrzcielnica kamienna w kościele z drewnianem przykryciem*. — odnosząca się do chrzcielnicy w kształcie kielicha o silnym przewężeniu w części środkowej i nodusie w formie sznura, stojącej w kaplicy, w nowszej części kościoła. Drewniana pokrywa z wieku XVIII nie zachowała się; 1 sierpnia 1888, rys. ołówkiem, notatki piórem⁵.
3. Chrzcielnica kamienna z 1563 roku, w kościele paraf. pw. św. Jacka i św. Katarzyny w Odrowążu; zwymiarowany rys. widoku ogólnego, kształtu czaszy, jednego z trapezowatych pól w górnej kondygnacji trzonu powyżej nodusu, szkice pięciu (z ośmiu) pól czaszy chrzcielnicy (dwa ornamentowane oraz trzy heraldyczne z herbami: Odrowąż, Łabędź i Brochwicz), cztery trapezowate pola górnej części trzonu powyżej nodusu, z kolistymi motywami zdobniczymi oraz fragmentami inskrypcji *Hoc opus fecit Budzinski minerator A. D. 1563* u podstawy czaszy; 5 sierpnia 1888, rys. ołówkiem⁶.

2 Rys. piórem na kalce, nr inw. MNK III-r.a-26154. Tablicę tę wykorzystano po latach jako ilustrację w dziele F. Kopera, *Kościół drewniany Galicji Zachodniej*, seria 1, z. 1, Kraków 1913, s. 27, il. 45. Zob. też Laskowska 2023, s. 219, il. VIII.130.

3 W. Łuszczkiewicz, *Sprawozdanie z wycieczki w Opoczyńskie (1888 rok)*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki, 31 października 1888*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, (SKBHSP), t. 4, 1891, s. XLVI–XLVII; P. Łopatkiewicz, T. Łopatkiewicz, *Szkicownik Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Opoczyńskie z roku 1888*, *Szkicowniki uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z naukowo-artystycznych wycieczek Władysława Łuszczkiewicza (1888–1891)*, Kraków 2018 (dalej cyt. Łopatkiewiczowie 2018a).

4 Zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego (MUJ), MUJ nr inw. 15621, k. 11 verso oraz k. 20 recto. Zob. Łopatkiewiczowie 2018a, s. 58–61.

5 MUJ nr inw. 15621, k. 20 recto. Zob. Łopatkiewiczowie 2018a, s. 60–61.

6 MNK III-r.a-10881, k. recto i verso. Zob. W. Łuszczkiewicz, *Przedstawienie rysunków S. Wyspiańskiego z wycieczki w Opoczyńskie*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki, 1 kwietnia 1889*, SKBHSP, t. 4, 1891, s. LXV, LXVIII, fig. 29a, 29b; Łopatkiewiczowie 2018a, s. 78–81; Laskowska 2023, s. 209, il. VIII.108.

Rysunki chrzcielnic przywiezione przez Wyspiańskiego z Opoczyńskiego – poza sporządzonymi w Odrowążu – nie zostały niestety spożytkowane naukowo, a publikacji doczekały się dopiero po 130. latach⁷.

25 lipca 1889 roku Wyspiański ponownie wyjechał na wycieczkę inwentaryzacyjną prowadzoną przez Łuszczkiewicza. W sześciuosobowej grupie uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych przez ponad dwa tygodnie zwiedzał oraz inwentaryzował rysunkowo zabytki napotkane w Nowym i Starym Sączu oraz okolicach, Bieczu i kościołach we wsiach sąsiadujących z miasteczkiem, a także w Grybowie i miejscowościach w dolinie Białej, aż do Bobowej⁸. To właśnie tu, 10 sierpnia 1889, Łuszczkiewicz zakończył wycieczkę i odjechał z czterema uczestnikami do Krakowa. Na miejscu postanowili pozostać jednak najaktywniejsi – Wyspiański oraz Józef Mehoffer, aby na własną rękę kontynuować penetrację oraz inwentaryzację zabytków na Pogórzu. Efektem tej drugiej części badań są dwa szkicowniki Wyspiańskiego⁹, prowadzone od 11 sierpnia do 5 września 1889 roku, oraz dotąd nie opublikowany szkicownik terenowy Mehoffera¹⁰, zawierający materiały rysunkowe i opisowe sporządzone między 26 lipca a 16 sierpnia 1889 roku.

Zgodnie z *Programem wycieczki...*, który Łuszczkiewicz przedstawił 10 lipca 1889 Janowi Matejce, dyrektorowi Szkoły:

Celem wycieczki na którąłoży koszt wys. c.k. Ministerium Oświaty jest obeznanie uczniów z właściwościami stylowymi prowincjonalnymi tak w architekturze jak malarstwie i rzeźbie oraz wskazanie metody badania zabytków sztuki i zdjęć rysunkowych w duchu wymagań dzisiejszej nauki.

⁷ Łopatkiewiczowie 2018a.

⁸ Pełne itinerarium tej wycieczki zob.: T. Łopatkiewicz, *Naukowo-artystyczna wycieczka w Sądeckie z 1889 roku na tle zabytkoznawczej działalności Władysława Łuszczkiewicza i uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych*, „Biblioteka Rocznika Sądeckiego”, t. 1, Nowy Sącz 2008 (dalej cyt. Łopatkiewicz T. 2008); P. Łopatkiewicz, T. Łopatkiewicz, *Szkicownik Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Sądeckie, Gorlickie i Grybowskie z roku 1889*, Szkicowniki uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z naukowo-artystycznych wycieczek Władysława Łuszczkiewicza (1888–1891), t. 2, z. 1, Kraków 2018 (dalej cyt. Łopatkiewiczowie 2018b); T. Łopatkiewicz, „*Najmuję furę, jadę do Nawojowej*”. *Logistyka naukowo-artystycznej wycieczki Stanisława Wyspiańskiego latem 1889 roku*, [w:] *Praxis sine teoria. Księga pamiątkowa poświęcona pamięci Profesora Adama Matkiewicza*, red. A. Betlej, A. Dworzak, Kraków 2022, s. 103–111.

⁹ Chodzi w tym wypadku o szkicownik główny oraz tekę podręczną, zob. Łopatkiewiczowie 2018b.

¹⁰ Zawartość szkicownika Mehoffera omówił wstępnie T. Łopatkiewicz, *Kolekcja szkicowników uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nieznane rysunki S. Wyspiańskiego, J. Mehoffera i innych z wycieczek z W. Łuszczkiewiczem w latach 1888–1892*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, MCCLXXVII, „Opuscula Musealia”, 2005, z. 14, s. 41–88; tenże, *Między pedagogiką a inwentaryzacją zabytków. Naukowo-artystyczne wycieczki Władysława Łuszczkiewicza z uczniami krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych w latach 1888–1893*, dysertacja doktorska, Archiwum UJ, sygn. Dokt. 2006/117.

Jako teren badań tegorocznych bierzemy ziemię Sandecką dotąd mało bardzo studiowaną pod tym względem, gdzie domyślać się można czynności sztuki od końca XIII wieku poczynszys aż do XVIII wieku. Budownictwo i sztuka kościelna średniowieczna i epoki odrodzenia mieszczą się w tych granicach epok nieograniczy się do zabytków kościelnych ale dojdzie do studyj zamków i budownictwa świeckiego jakie się znajdzie¹¹.

Największym zainteresowaniem uczestników wycieczki cieszyły się zabytki posiadające inskrypcje, daty, godła herbowe czy gmerki fundatorów, bo wszystkie one pozwalały na tym pionierskim etapie historii sztuki konstruować bezwzględne chronologie rozwojowe form czy też tworzyć wstępne typologie elementów stylowych. Chrzcielnice i kropielnice, często opatrzone fundatorskim programem heraldycznym oraz datą, nadawały się do tych celów wyjątkowo, a tym któremu powierzono na wycieczce inwentaryzację takich właśnie zabytków był najlepszy i najbardziej pracowity rysownik – Stanisław Wyspiański¹². Imponował przy tym doświadczeniem, zdobytym rok wcześniej w Opoczyńskim, dlatego też niemal wszystkie jego rysunki terenowe prezentują bardzo wysoki poziom i dbałość o szczegóły. Inwentaryzując chrzcielnicę, obiekt osiowosymetryczny, najczęściej rysował ją w widoku prawej lub lewej połowy, zapisując obok wymiary (średnice), co nadawało całości pracy charakter wysoce profesjonalny. Niektóre szczególnie atrakcyjne wizualnie zabytki baptyzmalne Wyspiański szkicował ponadto w widoku pełnym, uzupełniając inwentaryzację dodatkowymi rysunkami tarcz z godłami herbowymi, przerysem daty lub inskrypcji, nierzadko też zwymiarowanym przekrojem czaszy. W porządku chronologicznym zbiór tych rysunków z wycieczki 1889 roku przedstawia się w zachowanych szkicownikach Wyspiańskiego następująco:

1. Kropielnica kamienna w kruchcie południowej kościoła paraf. pw. św. Małgorzaty w Nowym Sączu w widoku ogólnym oraz rys. zwymiarowanym wraz z przekrojem czaszy; 27 oraz 31 lipca 1889, rys. ołówkiem¹³.
2. Kropielnica kamienna w kruchcie podwieżowej kościoła paraf. pw. św. Wawrzyńca w Biegonicach w zwymiarowanym rys. oraz widoku ogólnym kruchty; 28 lipca 1889, rys. ołówkiem¹⁴.

11 Łopatkiewiczowie 2018b, s. 277–278, poz. 5.

12 Szkicownik J. Mehoffera zawiera wprawdzie trzy rysunki chrzcielnic i jeden kropielnicy, ale są to obiekty narysowane również przez Wyspiańskiego (za wyjątkiem brązowej chrzcielnicy w kolegiacie nowosądeckiej).

13 MUJ nr inw. 15622, k. 11 verso, s. 20 oraz k. 25 recto, s. 46. Zob. W. Łuszczkiewicz, *Sprawozdanie z wycieczki w Sądeckie (1889 rok)*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki za czas od 11 lipca 1889 do 13 marca 1890 roku*, SKBHSP, t. 4, 1891, s. LXXIX (dalej cyt. Łuszczkiewicz 1891); Stanisława Tomkowicza *Inwentarz zabytków powiatu sądeckiego. Z rękopisów Autora wydali i własnymi komentarzami opatrzyli Piotr i Tadeusz Łopatkiewiczowie*, t. 2, Kraków 2007, s. 502, il. 119, s. 510, il. 127 (dalej cyt. Łopatkiewiczowie 2007); Łopatkiewicz T. 2008, s. 24, il. 5; T. Łopatkiewicz, *Kolegiata sądecka w rysunkach uczestników naukowo-artystycznej wycieczki po Sądecku w roku 1889*, „Almanach Sądecki”, R. 18, 2009, nr 1/2 (66/67), s. 82–83; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 100–101, 154–155.

14 MUJ nr inw. 15622, k. 12 recto, s. 21. Zob. Łopatkiewiczowie 2007, s. 400, il. 12; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 102–103.

3. Chrzcielnica kamienna z 1660 roku pod tęczą kościoła paraf. pw. św. Wawrzyńca w Biegonicach, rys. ogólny, rys. dekoracji sekcji czaszy, przerys inskrypcji obiegającej czaszę, zwymiarowany rys. przekroju chrzcielnicy, szczegóły dekoracji podstawy oraz czaszy w partii ponad nodusem, widok ogólny zabytku we wnętrzu prezbiterium; 28 lipca 1889, rys. ołówkiem¹⁵.
4. Chrzcielnica kamienna z 1650 roku w kościele paraf. pw. św. Elżbiety Węgierskiej w Starym Sączu, zwymiarowany rys. ogólny oraz rys. przekroju czaszy i stopy, zwymiarowany rys. cynowej misy z wnętrza czaszy, przerys trybowanej inskrypcji z monogramem IHS i datą 1650; 30 lipca 1889, rys. ołówkiem¹⁶.
5. Kropielnica kamienna (d. chrzcielnica gotycka) w kościele klasztornym klarysek pw. św. Trójcy w Starym Sączu, zwymiarowany rys. ogólny (z notatką: *przerysowałem dla p. Tomkowicza sierpień 1890 JM* [Józef Mehoffer]) oraz rys. przekroju czaszy, pięć rys. kartuszy herbowych z godłami: Korczak, Topór, Gozdawa (rys. zwymiarowany), Odrowąż i Szreniawa (il. 1); 30 lipca 1889, rys. ołówkiem¹⁷.
6. Chrzcielnica brązowa z poł. XV wieku (1459 lub 1469 rok) w kościele paraf. pw. Bożego Ciała w Bieczu, zwymiarowany rys. prawej połowy, przerysy inskrypcji łacińskiej zapisanej minuskułami gotyckimi oraz plaket (postać pod krzyżem, święty z mieczem w mandorli, koło o ośmiu szprychach, zwierzęta z bestiariuszy, dwie ludzkie maski, godło herbowe Jastrzębiec); 2 sierpnia 1889, rys. ołówkiem¹⁸.
7. Kropielnica kamienna z I. poł. XIX wieku w kościele cmentarnym pw. św. Piotra w Bieczu-Harcie, 3 sierpnia 1889, rys. ołówkiem¹⁹.
8. Chrzcielnica kamienna, późnogotycka, w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Libuszy, zwymiarowany rys. widoku ogólnego (z notatką: *rysowane dla p. Tomkowicza w Grudniu 1889 rp.*), z oznaczeniami kolorystycznymi i zwymiarowanym przekrojem czaszy (il. 2); 3 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁰.

15 MUJ nr inw. 15622, k. 12 verso, s. 22 oraz k. 13 recto, s. 23a. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. LXXXII; Łopatkiewiczowie 2007, s. 401, il. 13; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 104–107.

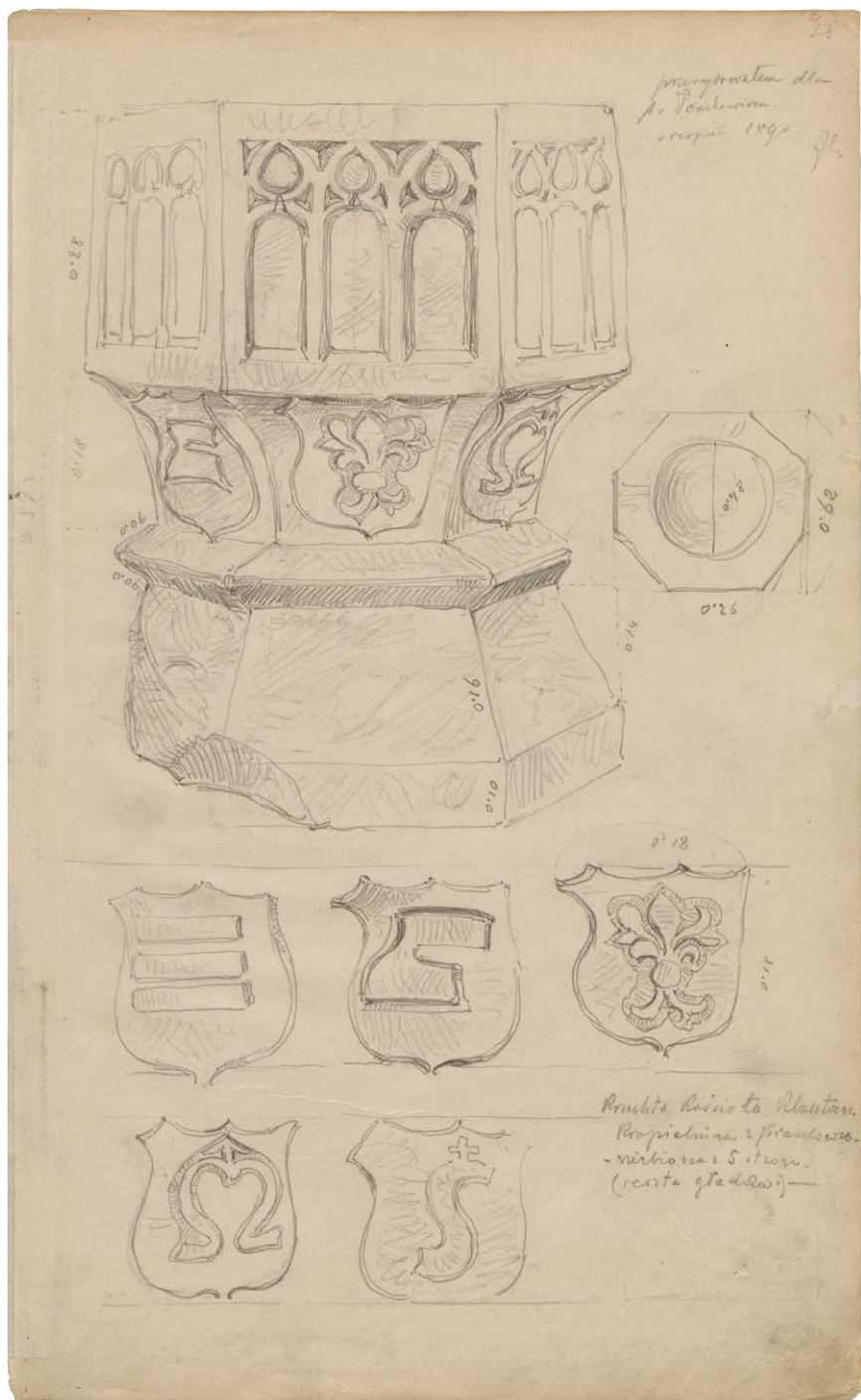
16 MUJ nr inw. 15622, k. 16 verso, s. 29 i k. 17 recto, s. 30. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. LXXXIII–LXXXIV; Łopatkiewiczowie 2007, s. 635–636, il. 256–257; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 120–123.

17 MUJ nr inw. 15622, k. 21 recto, s. 38. Zob. S. Tomkowicz, *Gothische Taufbecken aus der Umgegend von Sandez und Gorlice in Galizien*, „Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale”, R. 17, Wien 1891, s. 106, fig. 2 (dalej cyt. Tomkowicz 1891); Łopatkiewiczowie 2007, s. 694, il. 315; Łopatkiewicz T. 2008, s. III, il. 29; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 138–139.

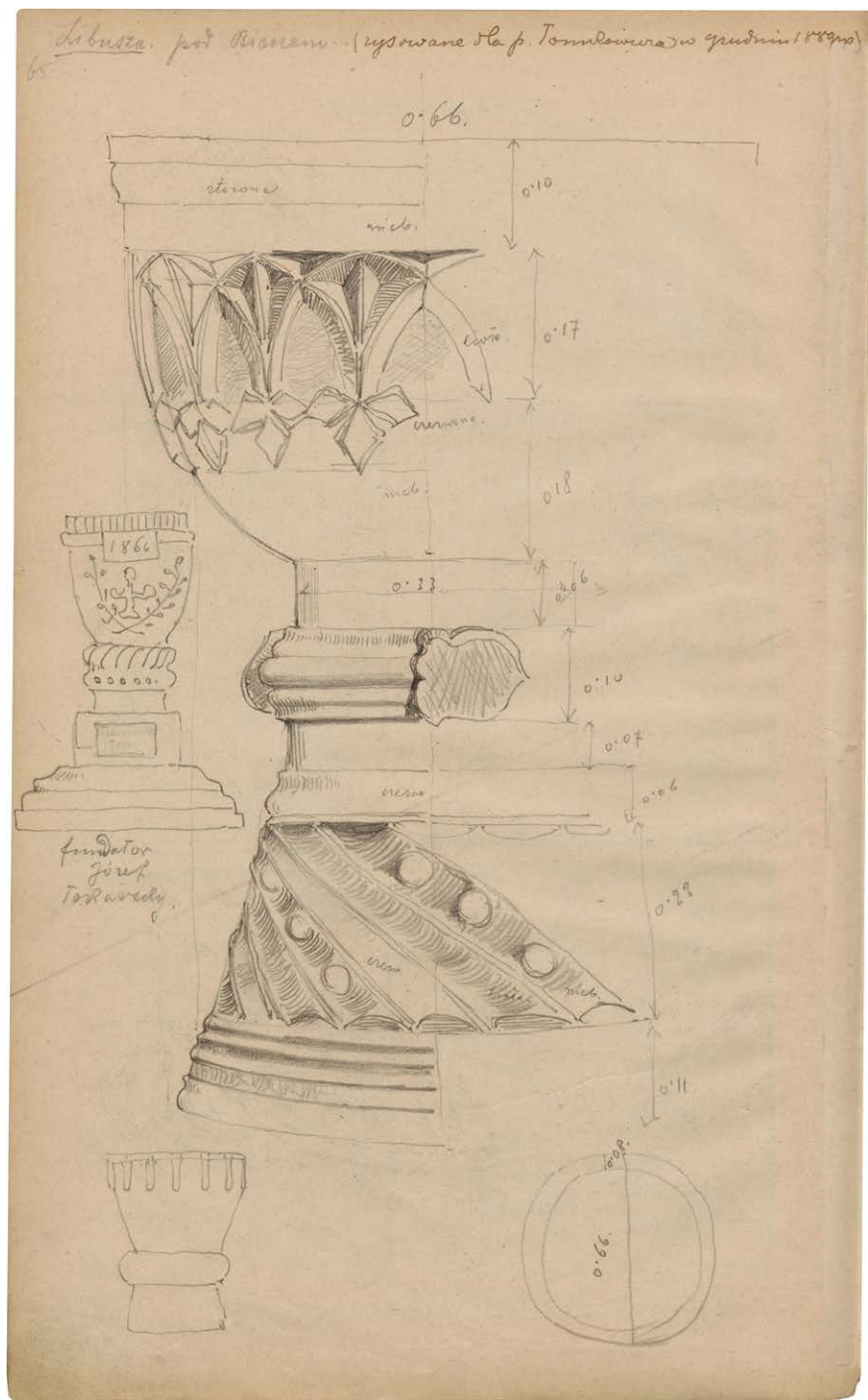
18 MUJ nr inw. 15622, k. 27 verso, s. 51, k. 28 recto, s. 52. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. LXXXVIII; S. Tomkowicz, *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. Powiat gorlicki*, [w:] *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 1, 1900, s. 228 (dalej cyt. Tomkowicz 1900a); Łopatkiewiczowie 2018b, s. 164–167.

19 MUJ nr inw. 15622, k. 32 recto, s. 60. Zob. Łopatkiewiczowie 2018b, s. 182–183.

20 MUJ nr inw. 15622, k. 34 verso, s. 65. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. XCI; Tomkowicz 1891, s. 109, fig. 5; Tomkowicz 1900a, s. 265–266, fig. 58; Łopatkiewicz T. 2008, s. 52, il. 13; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 192–193.

II. 1. Rysunki inwentaryzacyjne kamiennej kropielnicy (d. chrzcielnicy) w kościele klasztornej klarysek pw. św. Trójcy w Starym Sączu. Rys. S. Wyspiański, 30 lipca 1889, MUJ nr inw. 15622, k. 21 recto, s. 38

II. 2. Rysunki inwentaryzacyjne późnogotyckiej chrzcielnicy i dwóch kropielnic w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Libuszy. Rys. S. Wyspiański, 3 sierpnia 1889, MUJ nr inw. 15622, k. 34 verso, s. 65

9. Kropielnica kamienna z 1866 roku w kruchcie zachodniej kościoła paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Libuszy, rys. ogólny z przepisaną inskrypcją: *fundator Józef Tokarsky*; 3 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²¹.
10. Kropielnica kamienna w kruchcie południowej kościoła paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Libuszy, rys. widoku ogólnego; 3 sierpnia 1889, rys. kropielnicy we wnętrzu kruchty; 5 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²².
11. Chrzcielnica kamienna, późnogotycka, z ok. poł. XVI wieku, w kościele paraf. pw. św. Michała Archanioła w Binarowej, rys. zwymiarowany, szkic przekroju czaszy i rys. pola z gmerkiem *MN* (il. 3); 4 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²³.
12. Kropielnica kamienna z 1873 roku z kruchty zachodniej w kościele paraf. pw. św. Michała Archanioła w Binarowej, rys. widoku ogólnego; 4 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁴.
13. Kropielnica kamienna z kruchty zachodniej w kościele filialnym pw. św. Bernardyna ze Sieny w Grybowie, rysunek wnętrza kruchty z kropielnicą i zdwojonym portalem do nawy; 6 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁵.
14. Chrzcielnica kamienna z 1486 roku w kościele paraf. pw. św. Stanisława w Wilczy-skach, zwymiarowany rys. widoku ogólnego (z notatką: *rysowane dla p. Tomkowicza St. w Grudniu 1889 rp.*), rys. maswerkowej dekoracji czaszy, zwymiarowany rys. przekroju czaszy, rys. ośmiu tarcz na nodusie chrzcielnicy zawierających cyfry daty 1486 oraz godła herbowe: Strzemię, Gryf, Prus oraz Warnia (il. 4–5); 6 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁶.
15. Chrzcielnica kamienna z 1769 roku w kościele paraf. pw. św. Michała Archanioła w Ropie, rys. widoku ogólnego; 7 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁷.
16. Późnogotycka chrzcielnica kamienna z 1522 roku w kościele paraf. pw. św. Filipa i Jakuba Starszego w Sękowej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego (z notatką: *przerysowałem dla p. Tomkowicza Sierpień 1890. JM [Józef Mehoffer]*), przerys daty 1522 z czaszy oraz zwymiarowany rys. przekroju czaszy (il. 6); 7 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁸.

21 MUJ nr inw. 15622, k. 34 verso, s. 65. Zob. Łopatkiewiczowie 2018b, s. 192–193.

22 MUJ nr inw. 15622, k. 34 verso, s. 65, k. 41 recto, s. 78. Zob. Łopatkiewiczowie 2018b, s. 192–193, 218–219.

23 MUJ nr inw. 15622, k. 37 recto, s. 70. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. XCI; Tomkowicz 1891, s. 106, fig. 3; Tomkowicz 1900a, s. 250, fig. 53; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 202–203.

24 MUJ nr inw. 15622, k. 37 verso, s. 71. Zob. Łopatkiewiczowie 2018b, s. 204–205.

25 MUJ nr inw. 15622, k. 42 verso, s. 81. Zob. F. Piekosiński, *Odczytanie napisu gotyckiego na drewnianych odrzwiach kościoła ś. Bernardyna w Grybowie*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki*, 9 marca 1889, SKBHSP, t. 4, 1891, s. LX–LXI, fig. 23; S. Tomkowicz, *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. Powiat grybowski*, [w:] *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 1, 1900, s. 115, fig. 5 (dalej cyt. Tomkowicz 1900b); Łopatkiewiczowie 2018b, s. 224–225.

26 MUJ nr inw. 15622, k. 43 verso, s. 83, k. 44 recto, s. 84. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. XCII; Tomkowicz 1891, s. 106, fig. 1; Tomkowicz 1900b, s. 162, fig. 28; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 228–231.

27 MUJ nr inw. 15622, k. 46 verso, s. 89. Zob. ; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 240–241.

28 MUJ nr inw. 15622, k. 47 verso, s. 91. Zob. Łuszczkiewicz 1891, s. XCII; Tomkowicz 1891, s. 106, fig. 4; Tomkowicz 1900a, s. 298–299, fig. 71; Łopatkiewicz T. 2008, s. 114, il. 30; Łopatkiewiczowie 2018b, s. 244–245.

17. Chrzcielnica kamienna z 1486 roku w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Krużlowej Wyżnej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego, rys. maswerkowej dekoracji czaszy; 11 sierpnia 1889, rys. ołówkiem²⁹.
18. Gotycka kropielnica kamienna z herbem Odrowąż w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Krużlowej Wyżnej, rys. widoku ogólnego oraz rys. tarczy z herbem Odrowąż na nodusie; 14 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁰.
19. Chrzcielnica kamienna z 1486 roku w kościele paraf. pw. św. Urszuli z towarzyszkami w Korzennej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego, rzut podstawy, zwymiarowany rys. przekroju czaszy, osiem rys. (pierwszy zwymiarowany) tarcz herbowych na nodusie z godłami Odrowąż (dwukrotnie), Poraj, Leliwa, Topór i Abdank, Szreniawa (dwukrotnie) i Strzeмиę oraz rys. plakiety z datą 1486 z nodusu; 14 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³¹.
20. Gotycka kropielnica kamienna w kościele paraf. pw. św. Urszuli z towarzyszkami w Korzennej, rys. widoku ogólnego; 14 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³².
21. Chrzcielnica kamienna z 1554 roku w kościele paraf. pw. Nawiedzenia Najświętszej Panny Marii w Lipnicy Wielkiej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego, przerys inskrypcji, dwa rys. tarcz herbowych z nodusu z godłem Strzeмиę oraz Odrowąż, rys. ornamentu z wolim oczkiem z nodusu; 14 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³³.
22. Chrzcielnica kamienna z 1706 roku w kościele paraf. pw. Wszystkich Świętych w Ptaszkowej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego, notatka: *okuta pasem żelaznym od góry*, rys. zwymiarowanego przekroju, odpis majuskułowej inskrypcji AA.D. 1706 FRANCIS GNATOWIC; 16 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁴.

29 Muzeum Narodowe w Warszawie (MNW) nr inw. Rys. Pol. 950/I, k. 1 recto, k. 1 verso. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 137; M. Bunsch-Prażmowska, *Szkicowniki młodzieńcze Stanisława Wyspiańskiego 1876–1891*, „Źródła do Dziejów Sztuki Polskiej”, pod red. A. Ryszkiewicza, t. 9, Wrocław 1959, s. 37, il. 17–18 (dalej cyt. Bunsch-Prażmowska 1959); Łopatkiewicz T. 2008, s. 68, il. 17; P. Łopatkiewicz, T. Łopatkiewicz, *Szkicowniki Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Grybowski, Sądeckie i Tarnowski z roku 1889*, Szkicowniki uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z naukowo-artystycznych wycieczek Władysława Łuszczkiewicza (1888–1891), t. 2, z. 2–3, Kraków 2021, s. 280–283 (dalej cyt. Łopatkiewiczowie 2021); T. Łopatkiewicz, *O zabytkoznawczych rezultatach wycieczki Stanisława Wyspiańskiego i Józefa Mehoffera do Krużlowej Wyżnej w sierpniu roku 1889*, „Studia Pigońskie”, 2021, nr 4, s. 163, il. 3 (dalej cyt. Łopatkiewicz T. 2021).

30 MUJ nr inw. 15623, k. 6 recto, s. 9. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 137; Łopatkiewiczowie 2021, s. 84–85; Łopatkiewicz T. 2021, s. 174, il. 12.

31 MUJ nr inw. 15623, k. 7 recto, s. 11, k. 7 verso, s. 12, k. 8 recto, s. 13. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 128–130; Łopatkiewiczowie 2021, s. 88–93.

32 MUJ nr inw. 15623, k. 8 verso, s. 14. Zob. Łopatkiewiczowie 2021, s. 94–95.

33 MUJ nr inw. 15623, k. 10 recto, s. 17, k. 10 verso, s. 18. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 146–147, Łopatkiewiczowie 2021, s. 100–103.

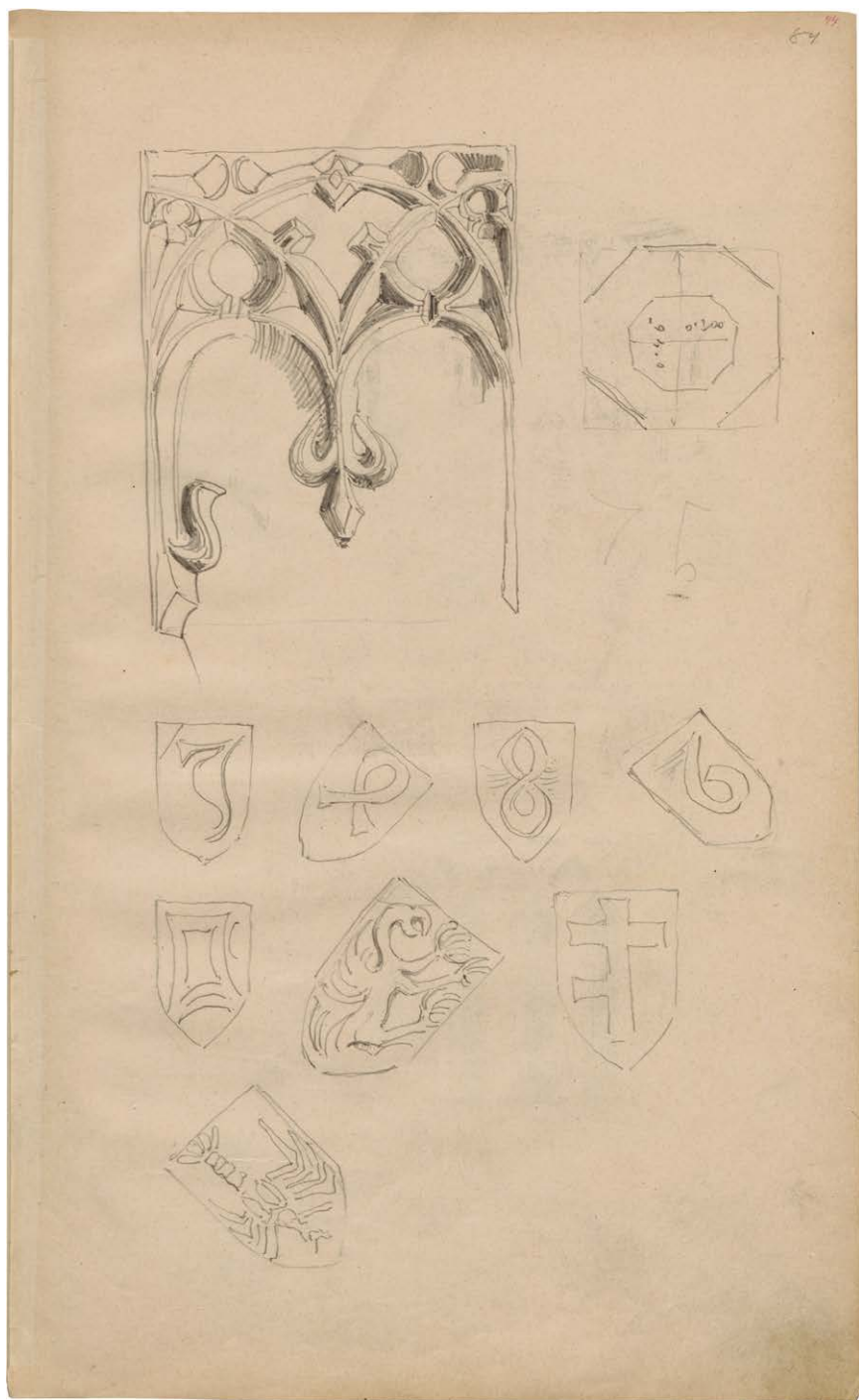
34 MUJ nr inw. 15623, k. 12 recto, s. 21. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 157, Łopatkiewiczowie 2021, s. 108–109.

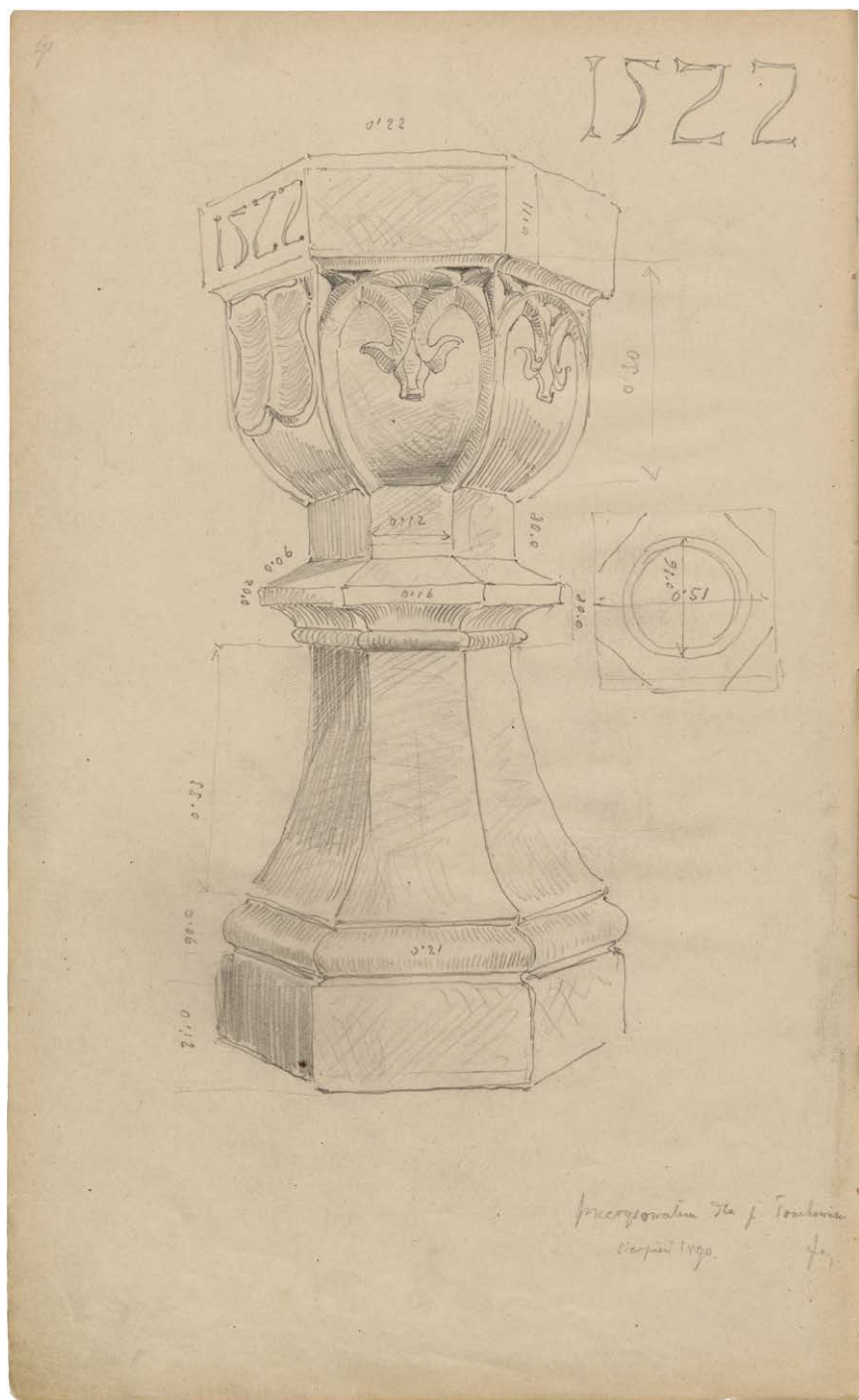
II. 3. Rysunki inwentaryzacyjne późnogotyckiej chrzcielnicy w kościele paraf. pw. św. Michała Archaniola w Binarowej. Rys. S. Wyspiański, 4 sierpnia 1889, MUJ nr inw. 15622, k. 37 recto, s. 70

Architectural drawing of a Gothic cross, showing the cross arms and the base. The drawing includes various measurements in meters (m) and centimeters (cm). The cross arms are labeled with dimensions: 0.22 m (width of the cross arms), 0.24 m (height of the cross arms), 0.20 m (width of the cross arms), 0.20 m (height of the cross arms), 0.20 m (width of the cross arms), 0.20 m (height of the cross arms), 0.20 m (width of the cross arms), 0.20 m (height of the cross arms). The base is labeled with dimensions: 0.20 m (width of the base), 0.20 m (height of the base), 0.20 m (width of the base), 0.20 m (height of the base).

Il. 4. Rysunek inwentaryzacyjny kamiennej chrzcielnicy z 1486 roku w kościele paraf. pw. św. Stanisława w Wilczyskach. Rys. S. Wyspiański, 6 sierpnia 1889, MUJ nr inw. 15622, k. 43 verso, s. 83

II. 5. Rysunki inwentaryzacyjne dekoracji chrzcielnicy kamiennej z 1486 roku w kościele paraf. pw. św. Stanisława w Wilczyskach (rys. maswerkowej dekoracji czaszy, zwymiarowany rys. przekroju czaszy, rys. ośmiu tarcz na nodusie chrzcielnicy zawierających cyfry daty 1486 oraz godła herbowe: Strzemie, Gryf, Prus oraz Warnia. Rys. S. Wyspiański, 6 sierpnia 1889, MUJ nr inw. 15622, k. 44 recto, s. 84

Il. 6. Rysunki inwentaryzacyjne kamiennej chrzcielnicy z 1522 roku w kościele paraf. pw. św. św. Filipa i Jakuba Starszego w Sękowej. Rys. S. Wyspiański, 7 sierpnia 1889, MUJ nr inw. 15622, k. 47 verso, s. 91

23. Kropielnica kamienna (d. chrzcielnica) z 1769 roku w cerkwi pw. Narodzenia Bogurodzicy w Królowej Ruskiej (ob. Królowej Górnej), rys. widoku ogólnego; 16 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁵.
24. Kropielnica kamienna z 1. poł. XIX wieku w kościele paraf. pw. św. Bartłomieja w Kamionce Wielkiej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego; 17 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁶.
25. Chrzcielnica kamienna z pocz. XVI wieku w kościele paraf. pw. św. Bartłomieja w Kamionce Wielkiej, zwymiarowany rys. widoku ogólnego, zwymiarowany rys. przekroju czaszy, schematyczny rys. wydłużonej tarczy z poziomymi wrębami – elementu dekoracji stopy, przerys pięciu godeł wraz z czterema tarczami herbowymi z czaszy: Szreniawa, Masalski?, Pałuki?, Prus, Dryja, rys. trzech godeł na wydłużonych tarczach herbowych (Dryja?, Staur? lub Stani minuskułami gotyckimi z elementami herbu Rogala, Szreniawa) z dekoracji czaszy, przerys inskrypcji z listwowego nodusu chrzcielnicy; 17 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁷.
26. Chrzcielnica kamienna z 1617 roku w kościele paraf. pw. Świętych Filipa i Jakuba Starszego w Mystkowie, zwymiarowany rys. widoku ogólnego, zwymiarowany rys. rzutu czaszy, schematyczny rys. dwuuszego wazonu – elementu dekoracji chrzcielnicy, przerys inskrypcji; 18 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁸.
27. Chrzcielnica kamienna w kościele paraf. pw. Nawiedzenia Najświętszej Panny Marii w Nawojowej, rys. widoku ogólnego; 18 sierpnia 1889, rys. ołówkiem³⁹.
28. Chrzcielnica kamienna z pocz. XVII wieku w kościele paraf. pw. św. Michała Archanioła w Żeleźnikowej Wielkiej, rys. widoku ogólnego; 19 sierpnia 1889, rys. ołówkiem⁴⁰.
29. Kropielnica kamienna (d. chrzcielnica gotycka?) w kościele paraf. pw. św. Michała Archanioła w Żeleźnikowej Wielkiej, rys. widoku ogólnego; 19 sierpnia 1889, rys. ołówkiem⁴¹.

35 MUJ nr inw. 15623, k. 15 recto, s. 27. Zob. Łopatkiewiczowie 2021, s. 120–121; T. Łopatkiewicz, *O dwóch pobytach Stanisława Wyspiańskiego na Łemkowszczyźnie*, „Studia Pigioniana”, 2023, nr 6, s. 59, il. 5.

36 MUJ nr inw. 15623, k. 17 recto, s. 31. Zob. Łopatkiewiczowie 2021, s. 128–129.

37 MUJ nr inw. 15623, k. 17 verso, s. 32, k. 18 recto, s. 33. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 126; Łopatkiewiczowie 2021, s. 130–133.

38 MUJ nr inw. 15623, k. 20 verso, s. 38. Zob. Tomkowicz 1900b, s. 151–152; Łopatkiewiczowie 2021, s. 142–143.

39 MNW nr inw. Rys. Pol. 950/5, k. 5 verso. Zob. Bunsch-Prażmowska 1959, s. 38, il. 23; Łopatkiewiczowie 2007, s. 483, il. 98; Łopatkiewiczowie 2021, s. 306–307.

40 MUJ nr inw. 15623, k. 22 verso, s. 42. Zob. Łopatkiewiczowie 2007, s. 788, il. 410; Łopatkiewiczowie 2021, s. 150–151.

41 MNW nr inw. Rys. Pol. 950/7, k. 7 verso. Zob. Bunsch-Prażmowska 1959, s. 38; Łopatkiewiczowie 2007, s. 790, il. 412; Łopatkiewiczowie 2021, s. 314–315.

30. Chrzcielnica albo kropielnica kamienna z napisem *GLORIA* na czaszy (destrukt, niezachowana) w kościele paraf. pw. św. Jakuba Starszego Apostoła w Podegrodziu, rys. widoku ogólnego; 20 sierpnia 1889, rys. ołówkiem⁴².
31. Chrzcielnica drewniana z pocz. XVII wieku w kościele paraf. pw. św. Bartłomieja Apostoła w Łękach Górnych, rys. widoku ogólnego; 3 września 1889, rys. ołówkiem⁴³.
32. Kropielnica kamienna z k. XVI wieku (może d. chrzcielnica?) w kościele paraf. pw. św. Małgorzaty w Raciborowicach, rys. widoku ogólnego; 13 września 1889, rys. ołówkiem⁴⁴.
33. Chrzcielnica drewniana w kamiennej sześciobocznej podstawie w kościele paraf. pw. św. Bartłomieja Apostoła w Mogile (Kraków), rys. widoku ogólnego; 14 września 1889, rys. ołówkiem⁴⁵.

Podsumowując powyższe zestawienie stwierdzamy, że w trakcie dwóch wyjazdów terenowych latem 1888 oraz 1889 roku Wyspiański zinwentaryzował rysunkowo 22 chrzcielnice i 14 kropielnic. Szczególnie owocna pod tym względem okazała się naukowo-artystyczna wycieczka w roku 1889, kiedy to w trzech zachowanych tekach przybyło kilkadziesiąt rysunków odnoszących się łącznie do 19 chrzcielnic i 14 kropielnic.

Szkicowniki, które Wyspiański przywiózł 5 września 1889 roku do Krakowa, zostały przestudiowane starannie przez przynajmniej trzy osoby, szczególnie zainteresowane efektami inwentaryzatorskich prac terenowych. Był wśród nich na pewno Władysław Łuszczkiewicz, opiekun pierwszej części wycieczki Wyspiańskiego. Już miesiąc wcześniej, w liście do Stanisława Tomkowicza, pisanym w Bieczu, w trakcie trwania wycieczki, deklarował:

Ponieważ teki są własnością uczniów i przy nich pozostaną – zrobię dla siebie spis co zrysowali – i każdej notatki rysunkowej aby w razie potrzeby odszukać⁴⁶.

Spis taki, podobnie jak zachowany do dziś wykaz rysunków wykonanych na wycieczce z 1890 roku w Krośnieńskie⁴⁷, najpewniej powstał, tym bardziej, iż Łuszczkie-

42 MNW nr inw. Rys. Pol. 950/11, k. 11 verso. Zob. Bunsch-Prażmowska 1959, s. 39; Łopatkiewiczowie 2007, s. 574, il. 195; Łopatkiewiczowie 2021, s. 330–331.

43 MUJ nr inw. 15623, k. 49 verso, s. 96. Zob. Łopatkiewiczowie 2021, s. 258–259.

44 MNW nr inw. Rys. Pol. 950/32, k. 32 verso. Zob. Bunsch-Prażmowska 1959, s. 43, il. 58; Łopatkiewiczowie 2021, s. 418–419.

45 MNW nr inw. Rys. Pol. 950/33, k. 33 recto. Zob. Bunsch-Prażmowska 1959, s. 43, il. 59; Łopatkiewiczowie 2021, s. 420–421.

46 Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, *List W. Łuszczkiewicza do S. Tomkowicza, pisany 3 sierpnia 1889 w Bieczu*, sygn. rkps MNK 609,teczka Stary Sącz. Zob. też Łopatkiewiczowie 2018b, s. 282–283, Aneks, poz. 8.

47 T. Łopatkiewicz, *Śladami zapomnianej wycieczki. Studenci krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych w Krośnieńskim A.D. 1890*, [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, pod red. F. Leśniaka, t. 5, Krosno 2010, s. 427–431.

wicz, omawiając efekty naukowo-artystycznego wyjazdu w Sądeckie z roku 1889, zakończył swe sprawozdanie krótką relacją z prywatnej części wycieczki dwóch uczniów, której przebieg zrelacjonował na podstawie rysunkowej zawartości szkicowników:

PP. Mehoff[er] i Wyspiański zatrzymawszy się dłużej od innych członków wyprawy, zbadali kościoły drewniane w Krużlowy, Korzenny, Lipnicy, Ptaszkowy i cerkiewkę w Królowej Ruskiej.

Kościół w Krużlowy ma polichromię z r. 1520 zupełnie podobną do Libuskiej, tem ciekawszą, że choć zniszczona bardzo, wolna jest od przemalowywań; tu odkryto nagrobek Pieniążka.

W Korzenny znalazła się cała kolekcja obrazów na złotych tłach z początku XVI wieku; szczególnie pięknym jest obraz Ukrzyżowania, przypominający obrazek w Chelmcach pod Sączem swą finezyją wyrazów, wysmukłością proporcji figur i wdziękiem draperyj.

W Lipnicy ciekawe szczegóły architektury drewnianej kościelnej.

W Ptaszkowy rzeźba ogrojca, przypominająca epokę Wita Stwosza.

W dalszym ciągu wycieczki robił p. Wyspiański studia w Tarnowie i bogaty ztamtąd wywiozł zasób rysunków⁴⁸.

Terenowe szkicowniki Wyspiańskiego przejrzał starannie również Jan Matejko. O planowanej wizycie ucznia u dyrektora Szkoły Sztuk Pięknych mamy informację w liście Wyspiańskiego do Mehoffera, pisanym jeszcze w trakcie pobytu w Tarnowie. Mehoffer, który już 16 sierpnia powrócił z wycieczki do Krakowa, udał się ze swoimi rysunkami do Matejki, informując go przy tym o świeżych odkryciach dokonanych w kościele w Krużlowej. Wyspiański odpowiedział na to krótko:

Niezmiernie mnie ucieszyło, że się Krużłową tak zajęto, jakeśmy o tem nawet nie myśleli, cieszy mnie twoja wizyta u Matejki, i mam nadzieję że mu kiedyś podobną złożę⁴⁹.

Dowodem tego, że do takiej wizyty rzeczywiście doszło, jest prywatne archiwum rysunków Jana Matejki, w którym zachowało się kilka ołówkowych przerysów dokonanych przez malarza wprost ze szkicowników przyniesionych przez Wyspiańskiego⁵⁰. Szczególnie interesująca w kontekście naszych rozważań wydaje się być karta, na której Matejko skopiował dla siebie kilka szkiców Wyspiańskiego, stanowiących

⁴⁸ Łuszczkiewicz 1891, s. XCII–XCIII.

⁴⁹ List S. Wyspiańskiego do J. Mehoffera, pisany 23 sierpnia 1889 roku w Tarnowie. Zob. *Stanisław Wyspiański – listy zebrane*, t. 1, *Listy Stanisława Wyspiańskiego do Józefa Mehoffera, Henryka Opieńskiego i Tadeusza Stryjeńskiego*, cz. 1, *Listy*, opr. M. Rydlowa, Kraków 1994, poz. 9, s. 33. Zob. też Łopatkiewiczowie 2021, Aneks, poz. 2, s. 450–456.

⁵⁰ M.in. rysunki malarskiej dekoracji zaskrzynień w nawie kościoła krużłowskiego czy kwater Zwiastowanie oraz Pokłon Trzech Króli ze skrzydła tryptyku w Ptaszkowej. Zob. Łopatkiewiczowie 2021, s. 46–48, il. 9–13.

inwentaryzację kamiennej chrzcielnicy z kościoła w Krużlowej Wyżnej⁵¹, pochodzącej z 1486 roku (il. 7). Kopiowaniu temu towarzyszyć musiała także zajmująca rozmowa z Wyspiańskim, bo u góry karty Matejko zapisał jeszcze piórem notatkę: *Krużłowa dziedzictwo Pieniżków herbu Odrowąż*.

Last but not least szkicownik Wyspiańskiego przestudiował starannie również Stanisław Tomkowicz. Ck konserwator zabytków okręgu IV Galicji Zachodniej (dla powiatów krośnieńskiego, jasielskiego, gorlickiego, grybowskiego, sądeckiego, limanowskiego i nowotarskiego) był bowiem nie tylko inicjatorem naukowo-artystycznej wycieczki Łuszczkiewicza z uczniami w roku 1889, ale i głównym beneficjentem zgromadzonego przez nich dorobku rysunkowo-opisowego i pomiarowego. Od jesieni 1887 roku, zaraz po mianowaniu, Tomkowicz rozpoczął szeroko zakrojone prace terenowe oraz gabinetowe nad opracowaniem inwentarzy zabytków dla wszystkich powierzonych swej opiece powiatów. To pionierskie w skali ziem polskich przedsięwzięcie, wzorowane na dobrze znanych Tomkowiczowi *Kunst-Topographie Deutschlands*, wymagało – oprócz objazdów i mozolnych wizytacji obiektów zabytkowych w terenie – również zgromadzenia reprezentatywnego materiału ilustracyjnego dla mającej nastąpić publikacji inwentarzy drukiem. Ówczesna fotografia nie osiągnęła jeszcze w tym względzie zadowalającego poziomu, jakościowo lepsze ilustracje stanowiły rysunki, szczególnie w odniesieniu do artystycznych mobilów zgromadzonych w ciemnych wnętrzach. Łatwo więc wyobrazić sobie satysfakcję Tomkowicza podczas przeglądania uczniowskich tek, pełnych mistrzowskich szkiców terenowych zabytków pochodzących w większości z jego okręgu konserwatorskiego.

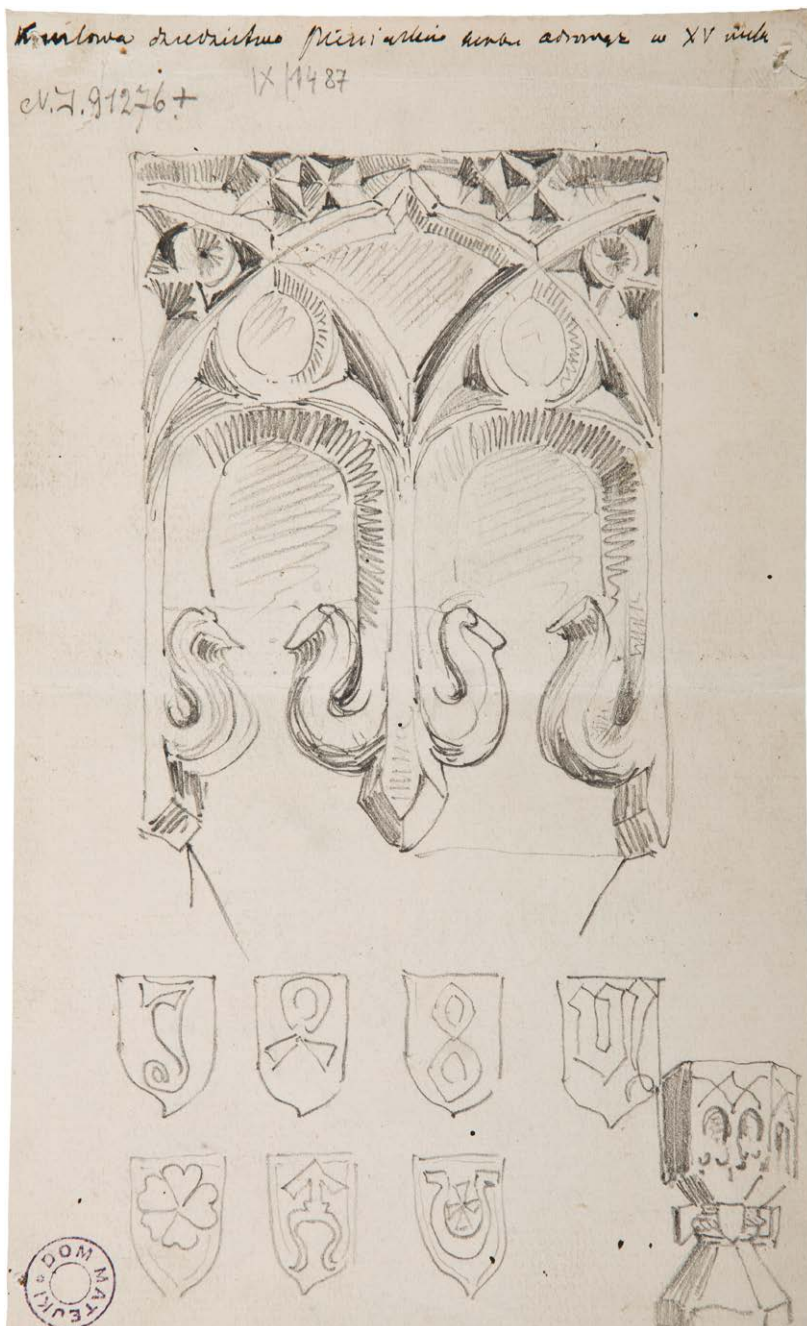
Być może już w trakcie tych oględzin, doceniając wagę zinwentaryzowanych przez Wyspiańskiego zabytków baptyzmalnych, Tomkowicz podjął zamiar opublikowania monograficznego artykułu poświęconego gotyckim chrzcielnicom z kościołów w Gorlickiem oraz Sądeckiem⁵². Decyzja o tym musiała zapaść jeszcze przed końcem roku 1889, bo na dwóch stronicach szkicownika Wyspiańskiego, u góry, mamy jego ręką uczynione notatki piórem: *rysowane dla p. Tomkowicza w Grudniu 1889 rp.*⁵³ oraz *rysowane dla p. Tomkowicza St. w Grudniu 1889 rp.*⁵⁴. Pod słowem *rysowane* rozumieć tu należy wykonanie przez Wyspiańskiego, na podstawie własnego ołówkowego szkicu terenowego, powiększonego przerysu piórkiem i tuszem, aby taki kontrastowy rysunek mógł zostać użyty w niedoskonałym ówczesnie procesie reprodukcji drukiem. Pra-

51 Zob. rysunki maswerkowej dekoracji chrzcielnicy gotyckiej, siedmiu tarcz (w tym trzech herbowych) z nodusu oraz widok ogólny kamiennej chrzcielnicy 1486 roku w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Krużlowej Wyżnej. Z terenowego rys. S. Wyspiańskiego przerysował Jan Matejko. Rys. ołówkiem na papierze, notatka piórem, wym. 17,3 × 10,4 cm, nr inw. MNK IX-1487/ab.

52 Nie można wykluczyć, że pomysł ten pojawił się już wcześniej, a konserwator i Wyspiański porozumeli się w kwestii gromadzenia rysunkowych inwentaryzacji chrzcielnic jeszcze przed wyjazdem w teren Łuszczkiewicza z uczniami. Niezależnie od tej supozycji, opublikowany artykuł dowodzi świetnej znajomości problematyki zabytków baptyzmalnych i bardzo dobrego rozeznania Tomkowicza w ich występowaniu na rozległym obszarze własnego okręgu konserwatorskiego.

53 Dot. rysunku chrzcielnicy z Libuszy (poz. 8 niniejszego wykazu).

54 Dot. rysunku chrzcielnicy z Wilczysk (poz. 14 niniejszego wykazu).

Il. 7. Rysunki maswerkowej dekoracji chrzcielnicy gotyckiej, siedmiu tarcz (w tym trzech herbowych) z nodusu oraz widok ogólny kamiennej chrzcielnicy 1486 roku w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Krużłowej Wyżnej. Z terenowego rys. S. Wyspiańskiego przerysował Jan Matejko, notatka: *Krużłowa dziedzictwo Pieniążków herbu Odrowąż*. Rys. ołówkiem na papierze, notatka piórem, wym. 17,3 × 10,4 cm, nr inw. MNK IX-1487/ab

ca Tomkowicza nad tekstem musiała się chyba przeciągać, bowiem w sierpniu roku następnego w sądeckim szkicowniku Wyspiańskiego pojawiły się dwie identycznie brzmiące notatki ołówkiem: *przerysowałem dla p. Tomkowicza Sierpień 1890. JM*⁵⁵. Inicjały Józefa Mehoffera, dokonującego tych przerysów, dowodzą, że zarówno on, jak i Tomkowicz, mieli dostęp do szkicowników Wyspiańskiego, który w tym czasie, od 1 marca 1890 roku, kontynuował swą artystyczną podróż po Europie i powrócił do Krakowa dopiero w ostatniej dekadzie września 1890. Pionierski tekst o chrzcielnicach gotyckich Tomkowicz opublikował w języku niemieckim, w konserwatorskim roczniku wiedeńskiej *K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*⁵⁶, ilustrując go pięcioma rysunkami sporządzonymi wyłącznie na podstawie szkiców z terenowych tek Wyspiańskiego (il. 8, 9). Autorów czterech przerysów do druku poznaliśmy już wyżej – nieznanym pozostawał natomiast wykonawca piątej reprodukcji, przedstawiającej chrzcielnicę z Binarowej, gdyż na odnośnej stronie szkicownika Wyspiańskiego notatka o przerysowywaniu nie została umieszczona. Jak jednak świadczy podpis pod ilustracją chrzcielnicy binarowskiej, zamieszczoną w inwentarzu zabytków powiatu gorlickiego, rysunek do druku dla tego zabytku wykonał również Stanisław Wyspiański⁵⁷.

Tomkowicz, dysponując przerysami do reprodukcji lub wręcz matrycami drukarskimi pięciu ilustracji późnogotyckich chrzcielnic, postanowił użyć ich ponownie dziesięć lat później przy publikacji dwóch pionierskich w Polsce inwentarzy zabytków (1900): *Inwentaryzacja zabytków Galicyi Zachodniej. Powiat gorlicki*⁵⁸ oraz *Inwentaryzacja zabytków Galicyi Zachodniej. Powiat grybowski*⁵⁹. Stosowne rysunki pojawiły się zatem przy hasłach inwentarzowych: Libuszy⁶⁰, Binarowej⁶¹, Sękowej⁶² oraz Wilczysk⁶³. Inwentarz grybowski zdobi ponadto całostronicowa ilustracja kropielnicy przed zdwojonym portalem we wnętrzu kruchty zachodniej kościoła pw. św. Bernardyna ze Sieny w Grybowie⁶⁴, wykonana przez S. Wyspiańskiego.

Jeszcze więcej rysunków, między innymi chrzcielnic i kropielnic zinwentaryzowanych rysunkowo przez Wyspiańskiego w roku 1889, zadekretował S. Tomkowicz jako ilustracje, na marginesach przygotowywanego do druku rękopiśmiennego inwentarza

55 Dot. rysunków kropielnicy (d. chrzcielnicy) ze Starego Sącza (poz. 5 niniejszego wykazu) oraz chrzcielnicy z Sękowej (poz. 16).

56 S. Tomkowicz, *Gothische Taufbecken aus der Umgegend von Sandez und Gorlice in Galizien*, „Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale”, R. 17, Wien 1891, s. 106–109 (cyt. Tomkowicz 1891).

57 Zob. Tomkowicz 1900a, s. 250, fig. 53.

58 S. Tomkowicz, *Inwentaryzacja zabytków Galicyi Zachodniej. Powiat gorlicki*, [w:] *Teka Grona Konserwatorów Galicyi Zachodniej*, t. 1, 1900, s. 167–319 (cyt. Tomkowicz 1900a).

59 S. Tomkowicz, *Inwentaryzacja zabytków Galicyi Zachodniej. Powiat grybowski*, [w:] tamże, s. 95–165 (cyt. Tomkowicz 1900b).

60 Tomkowicz 1900a, s. 265, fig. 58.

61 Tamże, s. 250, fig. 53.

62 Tamże, s. 298, fig. 71.

63 Tomkowicz 1900b, s. 162, fig. 28.

64 Tamże, s. 115, fig. 5.

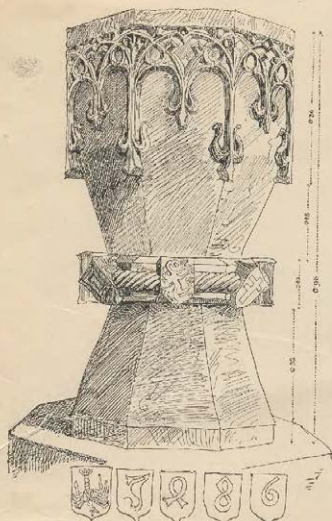

Fig. 1. Wilczyńska

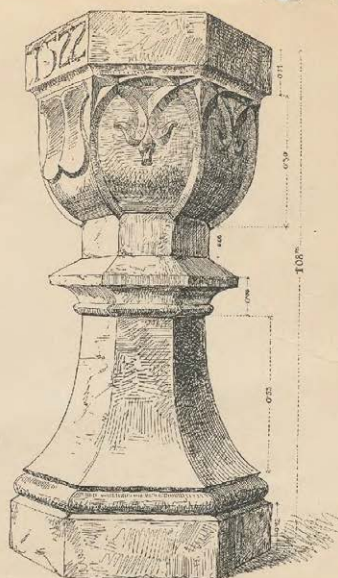

Fig. 4. Sękowa

Fig. 3. Binarowa

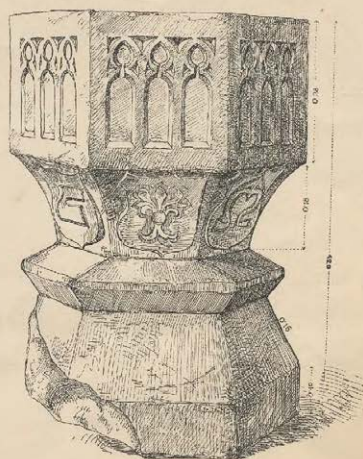

Fig. 2. Stary Sącz

II. 8. Rysunki późnogotyckich chrzcielnic kamiennych z kościołów w Wilczyskach, Sękowej, Binarowej i Starym Sączu. Ze szkicownika terenowego Stanisława Wyspiańskiego przerysowali: S. Wyspiański (Wilczyńska i Binarowa) oraz J. Mehoffer (Sękowa i Stary Sącz). Tablica ilustrująca artykuł S. Tomkowicza, *Gothische Taufbecken aus der Umgegend von Sandez und Gorlice in Galizien*, „Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale”, R. 17, Wien 1891, s. 106–109, fig. 1–4

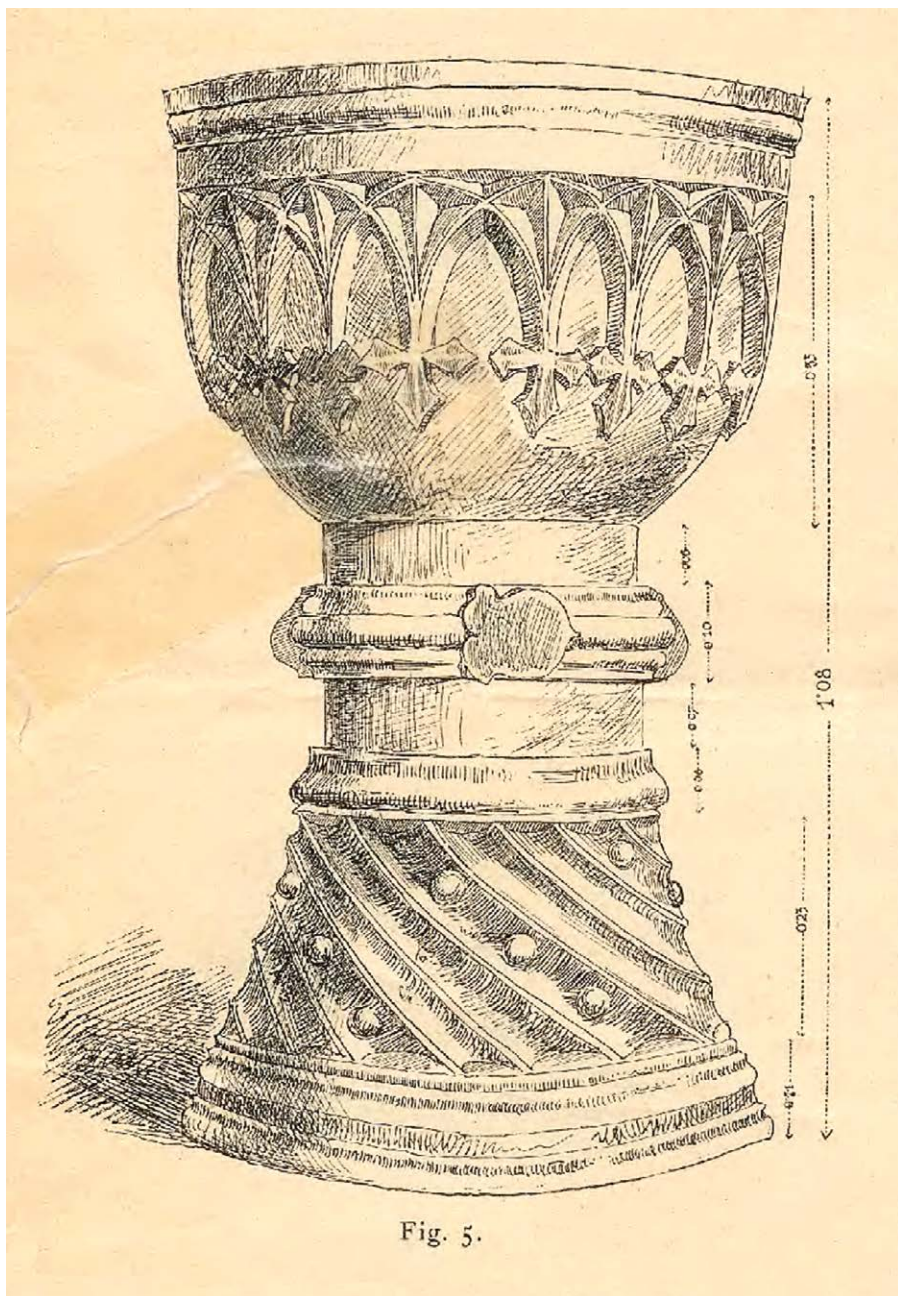

Fig. 5.

Il. 9. Rysunek późnogotyckiej chrzcielnicy kamiennej w kościele paraf. pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Libuszy, wyk. przez S. Wyspiańskiego. Ilustracja z artykułu S. Tomkowicza, *Gothische Taufbecken aus der Umgegend von Sandez und Gorlice in Galizien*, „Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale”, R. 17, Wien 1891, s. 108, fig. 5

zabytków powiatu sądeckiego⁶⁵. Tego obszernego opracowania nie udało się jednak opublikować autorowi za życia, następnie rękopis przeleżał wiele dziesięcioleci w archiwum, a drukiem, w dwóch tomach, ukazał się dopiero w 2007 roku⁶⁶. Wszystkie przewidziane do druku przez Tomkowicza rysunki szkicownikowe – nie w autorskich przerysach jednak, lecz w fotokopiach – zamieszczone zostały w tomie ilustracyjnym.

Niezwykle wysoko oceniana przez Tomkowicza wartość dokumentacyjna szkicowników Wyspiańskiego, Mehoffera czy Stefana Matejki z wycieczki z Łuszczkiewiczem w roku 1889 spowodowała, iż ck konserwator nie tylko wielokrotnie studiował zawartość tek terenowych, cytował niektóre opisy w swych inwentarzach, dodał stronicom odręczną paginację i poprawił drobne nieścisłości⁶⁷, ale też postanowił zakupić szkicowniki od uczniów⁶⁸, jako cenny materiał ilustracyjny do przyszłych publikacji. Jak świadczy zachowana korespondencja S. Wyspiańskiego, sprawa zakupu sfinalizowana została najpóźniej w jesieni 1892 roku⁶⁹. W kolejnych latach Tomkowicz do tego stopnia nie mógł się obejść bez szkicowników uczniowskich, że zazdrośnie trzymał je we własnym mieszkaniu przez prawie cztery dziesięciolecia. W tym czasie niemal wszyscy ci, którzy kiedykolwiek mieli owe teki rysunkowe w rękach, odeszli: Matejko w 1893 roku, Łuszczkiewicz w 1900, Wyspiański siedem lat później – zabierając ze sobą wiedzę nie tylko o kulisach niegdysiejszej wycieczki, ale i jej inwentaryzacyjnym dorobku⁷⁰. Sytuacja zmieniła się w dopiero w roku 1931, kiedy to S. Tomkowicz podarował posiadane przez siebie szkicowniki Muzeum Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Tym samym po dwakroć uratował te cenne rysunki przed rozproszeniem lub przypadkiem – pierwszy raz, kiedy zakupił teki rysunkowe od Wyspiańskiego (i innych rysowników), oraz drugi raz, gdy u schyłku życia wspaniałomyślnie przekazał je do publicznych zbiorów muzealnych. Niestety, wkrótce wybuchła II wojna światowa, po niej zaś wśród polskich historyków sztuki zapanowało powszechne przeświadczenie, wywołane publikacją Marii Bunsch-Prażmowskiej, że szkicowniki Wyspiańskiego zostały wywiezione przez Niemców i stanowią już tylko jedną więcej polską stratę wojenną⁷¹. Dopiero w 2002 roku, przy okazji publikacji rękopiśmiennych inwentarzy zabytków Stanisława Tomkowicza, okazało się, że dwie główne teki rysunków Wyspiańskiego z wycieczki w Sądeckie, Gorlickie, Grybowskie i Tarnowskie w roku 1889

65 Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (BKCzK), *Stanisław Tomkowicz, Inwentarz zabytków powiatu sądeckiego*, sygn. rkps MNK 609.

66 Łopatkiewiczowie 2007.

67 Zob. redakcyjne uwagi Tomkowicza przy kilku rysunkach ze szkicownika Wyspiańskiego – np. kamiennej płycie grobowej księdza Bartholomeusa Fusoriusa w kościele w Kamionce Wielkiej (Łopatkiewiczowie 2021, s. 132–133) czy rozpoznaniach heraldycznych z epitafrum Hieronima Gawrońskiego w Krużlowej Wyżnej (Łopatkiewiczowie 2021, s. 80–81).

68 Jak świadczy notatka w szkicowniku J. Mehoffera – teka ta oddana została S. Tomkowiczowi w depozyt.

69 O kulisach zakupu szkicowników Wyspiańskiego zob. Łopatkiewiczowie 2018b, s. 38–39.

70 Do lat trzydziestych XX wieku rysunki Wyspiańskiego z wycieczki w 1889 roku były zupełnie nieznane, a jego szkicowników z Sądecczyny i Tarnowskiego nie wymienia nawet katalog Świerza, zob. Świerz 1925.

71 Bunsch-Prażmowska 1959, s. 6, przyp. 2; s. 12, przyp. 20.

pozostają cały czas w zbiorach Muzeum UJ⁷², od czasu legatu Tomkowicza w 1931 roku. To nieoczekiwane ujawnienie pozwoliło po kilku latach nie tylko zilustrować rysunkami Wyspiańskiego, Mehoffera oraz Stefana Matejki sądecki inwentarz zabytków Stanisława Tomkowicza⁷³ – zgodnie z wolą autora, ale też po kilkunastu – wydać drukiem cztery szkicowniki Wyspiańskiego w tomach faksymilowych⁷⁴.

Skomplikowane losy, jakie w XX wieku stały się udziałem terenowych tek rysunkowych z wycieczek z Łuszczkiewiczem, doprowadziły do paradoksalnej sytuacji, w której wszystko to, co z niemałym trudem zostało zgromadzone w terenie przez Wyspiańskiego i innych, a następnie przywiezione do Krakowa w 1889 roku, zamiast służyć rozwojowi polskiej historii sztuki i wiedzy o zabytkach na prowincji, znalazło się nieoczekiwanie pod korcem i w ogóle nie przedostało do świadomości ogółu. Ze szkicowników wycieczkowych skorzystał z pewnością Stanisław Tomkowicz, ale tylko indywidualnie i w takim zakresie, jaki wyznaczały jego zainteresowania konserwatorskie oraz przygotowywane inwentarze zabytków. Po śmierci Tomkowicza (1933 rok) o szkicownikach Wyspiańskiego przypomniał w kilku popularnych artykułach prasowych Jan Dürr⁷⁵, historyk literatury polskiej doby baroku. Po tym nad kwestią tą zaległa ponad siedemdziesięcioletnia cisza. Jak negatywnie wpłynęła ona na wiele późniejszych prac z zakresu polskiej historii sztuki niech zaświadczy fakt zupełnej nieświadomości Jadwigi Kuczyńskiej, wybitnej monografistki tematu średniowiecznych chrzcielnic kamiennych w Polsce⁷⁶, która o Wyspiańskim i jego inwentaryzacji rysunkowej chrzcielnic małopolskich z roku 1889 nie wspomina ani słowem, podobnie jak o powstałym na tym gruncie pionierskim artykule Stanisława Tomkowicza⁷⁷. Jeden to więcej *lapsus memoriae*...

72 W zbiorach tych przechowywane były od czasu legatu Tomkowicza w 1931 roku także inne szkicowniki z wycieczek Łuszczkiewicza z lat 1889–1893: teki rysunkowe Józefa Mehoffera, Stefana Matejki, Karola Maszkowskiego, Władysława Maślakiewicza czy Karola Polityńskiego.

73 Łopatkiewiczowie 2007.

74 Łopatkiewiczowie 2018a; Łopatkiewiczowie 2018b; Łopatkiewiczowie 2021.

75 J. Dürr, *Dziennik rysunkowy Wyspiańskiego z wycieczki na Podkarpacie*, „Ziemia”, R. 24, 1934, nr 12, s. 291–297; R. 25, 1935, nr 1, s. 7–10; nr 9, s. 191–198; R. 26, 1936, nr 10–11, s. 261–270; tenże, *Wędrówka wakacyjna Wyspiańskiego i Mehoffera. Nieznane rysunki i niepublikowane korespondencje Wyspiańskiego z roku 1889*, „Kurier Literacko-Naukowy”, dodatek do „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”, R. 13, 1936, nr 40, s. I–III; tenże, *Rysunki Wyspiańskiego z Tarnowa*, „Kurier Literacko-Naukowy”, dodatek do „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”, R. 15, 1938, nr 52, s. XVII–XIX.

76 J. Kuczyńska, *Średniowieczne chrzcielnice kamienne w Polsce*, Lublin 1984 (dalej cyt. Kuczyńska 1984).

77 Kuczyńska przeświadczona była, że ...*pierwsza samodzielna publikacja poświęcona bezpośrednio problematyce chrzcielnic* ukazała się drukiem dopiero w 1938 roku (Kuczyńska 1984, s. 8, przyp. 8), to jest – niemal pół wieku po monograficznym artykule Tomkowicza (Tomkowicz 1891).

Bibliografia

Źródła archiwalne

BKCzK – Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie

Korespondencja konserwatorska Stanisława Tomkowicza (listy od różnych osób – m.in. W. Łuszczkiewicza), nr inw. rkps MNK 609,teczki KROSNO, NOWY SĄCZ, STARY SĄCZ.

Stanisław Tomkowicz, Inwentarz zabytków powiatu sądeckiego, nr inw. rkps MNK 609.

MNK – Muzeum Narodowe w Krakowie

Stanisław Wyspiański, Pojedyncze rysunki z wycieczek po Małopolsce, Opoczyńskim i Sądeckim, nr inw. MNK III-r.a-4866, 4896, 4897, 26154, 10881.

Rysunki Jana Matejki, nr inw. MNK IX-1487/ab

MUJ – Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Stanisław Wyspiański, Rysunki z wycieczki w Opoczyńskie w 1888 roku, nr inw. MUJ 15621 nr dz. 2752/II.

Stanisław Wyspiański, Szkicownik wycieczki w Sądeckie II, 26 lipca – 11 sierpnia 1889 roku, nr inw. MUJ 15622 nr dz. 2753/II.

Stanisław Wyspiański, Szkicownik wycieczki w Sądeckie III, 13 sierpnia – 5 września 1889 roku, nr inw. MUJ 15623 nr dz. 2754/II.

Literatura przedmiotu wraz z wykazem skrótów bibliograficznych

Bunsch-Prażmowska 1959 – Bunsch-Prażmowska M., 1959, *Szkicowniki młodzieńcze Stanisława Wyspiańskiego 1876–1891*, „Źródła do Dziejów Sztuki Polskiej”, pod red. A. Ryszkiewicza, t. 9, Wrocław.

Dürr J., 1934–1936, *Dziennik rysunkowy Wyspiańskiego z wycieczki na Podkarpacie*, „Ziemia”, R. 24, 1934, nr 12, s. 291–297; R. 25, 1935, nr 1, s. 7–10; nr 9, s. 191–198; R. 26, 1936, nr 10–11, s. 261–270.

Dürr J., 1936, *Wędrowka wakacyjna Wyspiańskiego i Mehoffera. Nieznane rysunki i niepublikowane korespondencje Wyspiańskiego z roku 1889*, „Kuryer Literacko-Naukowy”, dodatek do „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”, R. 13, nr 40, s. I–III.

Dürr J., 1938, *Rysunki Wyspiańskiego z Tarnowa*, „Kuryer Literacko-Naukowy”, dodatek do „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”, R. 15, nr 52, s. XVII–XIX.

Kopera F., 1913, *Kościół drewniane Galicyi Zachodniej*, seria 1, z. 1, Kraków.

Kuczyńska J., 1984, *Średniowieczne chrzcielnice kamienne w Polsce*, Lublin.

Laskowska 2023 – Laskowska M., 2023, *Wyspiański. Szkicowniki i rysunki w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków.

Łopatkiewicz T. 2008 – Łopatkiewicz T., 2008, *Naukowo-artystyczna wycieczka w Sądeckie z 1889 roku na tle zabytkoznawczej działalności Władysława Łuszczkiewicza i uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych*, „Biblioteka Rocznika Sądeckiego”, t. 1, Nowy Sącz.

Łopatkiewicz T., 2009, *Kolegiata sądecka w rysunkach uczestników naukowo-artystycznej wycieczki po Sądecku w roku 1889*, „Almanach Sądecki”, R. 18, nr 1/2 (66/67), s. 61–87.

Łopatkiewicz T., 2010, *Śladami zapomnianej wycieczki. Studenci krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych w Krośnieńskim A.D. 1890*, [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, pod red. F. Leśniaka, t. 5, Krosno, s. 383–432.

Łopatkiewicz T. 2021 – Łopatkiewicz T., 2021, *O zabytkoznawczych rezultatach wycieczki Stanisława Wyspiańskiego i Józefa Mehoffera do Krużlowej Wyżnej w sierpniu roku 1889*, „Studia Pigioniana. Rocznik Karpackiej Państwowej Uczelni”, nr 4, s. 155–182.

Łopatkiewicz T., 2022, „*Najmuję furę, jadę do Nawojowej*”. *Logistyka naukowo-artystycznej wycieczki Stanisława Wyspiańskiego latem 1889 roku*, [w:] *Praxis sine teoria. Księga pamiątkowa poświęcona pamięci Profesora Adama Matkiewicza*, red. A. Betlej, A. Dworzak, Kraków, s. 103–111.

Łopatkiewicz T., 2023, *O dwóch pobytach Stanisława Wyspiańskiego na Łemkowszczyźnie*, „Studia Pigioniana. Rocznik Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Krośnie”, nr 6, s. 49–86.

Łopatkiewiczowie 2007 – *Stanisława Tomkowicza Inwentarz zabytków powiatu sądeckiego. Z rękopisów Autora wydali i własnymi komentarzami opatrzyli Piotr i Tadeusz Łopatkiewiczowie*, t. 1–2, Kraków.

Łopatkiewiczowie 2018a – Łopatkiewicz P., Łopatkiewicz T., 2018, *Szkiecy Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Opoczyńskie z roku 1888*, *Szkiecy uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z naukowo-artystycznych wycieczek Władysława Łuszczkiewicza (1888–1891)*, t. 1, z. 1, Kraków.

Łopatkiewiczowie 2018b – Łopatkiewicz P., Łopatkiewicz T., 2018, *Szkiecy Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Sądeckie, Gorlickie i Grybowskie z roku 1889*, *Szkiecy uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z naukowo-artystycznych wycieczek Władysława Łuszczkiewicza (1888–1891)*, t. 2, z. 1, Kraków.

Łopatkiewiczowie 2021 – Łopatkiewicz P., Łopatkiewicz T., 2021, *Szkiecy Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Grybowskie, Sądeckie i Tarnowskie z roku 1889*, *Szkiecy uczniów krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych z naukowo-artystycznych wycieczek Władysława Łuszczkiewicza (1888–1891)*, t. 2, z. 2–3, Kraków.

Łuszczkiewicz 1891 – Łuszczkiewicz W., 1891, *Sprawozdanie z wycieczki w Sądeckie (1889 rok)*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki za czas od 11 lipca 1889 do 13 marca 1890 roku*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 4, s. LXXVII–XCIII.

Łuszczkiewicz W., 1891, *Przedstawienie rysunków S. Wyspiańskiego z wycieczki w Opoczyńskie*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki, 1 kwietnia 1889*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 4, s. LXIV–LXVIII, fig. 24–29b.

Łuszczkiewicz W., 1891, *Sprawozdanie z wycieczki w Opoczyńskie (1888 rok)*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki, 31 października 1888*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 4, s. XLVI–XLVII.

Piekosiński F., 1891, *Odczytanie napisu gotyckiego na drewnianych odrzwiach kościoła ś. Bernardyna w Grybowie*, [w:] *Sprawozdania z posiedzeń Komisji Historii Sztuki, 9 marca 1889*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 4, s. LX–LXI, fig. 23.

Stanisław Wyspiański – listy zebrane, t. 1, *Listy Stanisława Wyspiańskiego do Józefa Mehoffera, Henryka Opieńskiego i Tadeusza Stryjeńskiego*, cz. 1, *Listy*, opr. M. Rydlowa, Kraków 1994.

Tomkowicz 1891 – Tomkowicz S., 1891, *Gothische Taufbecken aus der Umgegend von Sandez und Gorlice in Galizien*, „Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale”, R. 17, Wien, s. 106–109.

Tomkowicz 1900a – Tomkowicz S., 1900, *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. Powiat gorlicki*, [w:] *Teka Główna Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 1, s. 167–319.

Tomkowicz 1900b – Tomkowicz S., 1900, *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. Powiat grybowski*, [w:] *Teka Główna Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 1, s. 95–165.

STRESZCZENIE

Rysunki chrzcielnic i kropielnic w inwentaryzacyjnym dorobku Stanisława Wyspiańskiego

W miesiącach wakacyjnych 1888 oraz 1889 roku Stanisław Wyspiański odbył dwie naukowo-artystyczne wycieczki, kierowane przez Władysława Łuszczkiewicza, poświęcone badaniom oraz rysunkowej inwentaryzacji napotkanych zabytków. Pierwszy z wyjazdów, dwutygodniowy, obejmował tereny Opoczyńskiego, drugi – znacznie dłuższy, bo czterdziestodwudniowy – koncentrował się na zabytkach Sądeckiego, Gorlickiego, Grybowskiego i Tarnowskiego. Pośród setek przywiezionych przez Stanisława Wyspiańskiego do Krakowa szkiców terenowych uwagę zwraca niezwykle wartościowy zbiór rysunków inwentaryzacyjnych zabytkowych chrzcielnic oraz kropielnic, najczęściej kamiennych, pochodzących z XV oraz XVI wieku. Rysunki te w nikłej części wykorzystane zostały następnie w publikacjach krakowskiego konserwatora zabytków Stanisława Tomkowicza, inicjatora obu wycieczek, autora pionierskich inwentarzy zabytków jego okręgu konserwatorskiego (powiaty krośnieński, jasielski, sądecki i limanowski) oraz bardzo wczesnego artykułu monograficznego poświęconego chrzcielnicom z okolic Nowego Sącza oraz Gorlic. Na skutek skomplikowanych losów, jakie stały się udziałem szkicowników terenowych Wyspiańskiego w XX wieku, wykonane przez niego rysunki 22 chrzcielnic i 14 kropielnic opublikowane zostały drukiem dopiero ponad 130 lat od sporządzenia. Niniejszy tekst monograficzny sumuje zgromadzoną wiedzę o tych rysunkach, ukazując kulisy ich późniejszej recepcji na gruncie polskiej historii sztuki.

SŁOWA KLUCZOWE

Stanisław Wyspiański, Władysław Łuszczkiewicz, Stanisław Tomkowicz, Jan Matejko, chrzcielnice, kropielnice, inwentaryzacja zabytków, szkicownicy terenowe, Szkoła Sztuk Pięknych w Krakowie

ABSTRACT

Drawings of Baptismal Fonts and Stoups in the Inventory of Stanisław Wyspiański's Work

During the summer months of 1888 and 1889, Stanisław Wyspiański undertook two scientific and artistic excursions, led by Władysław Łuszczkiewicz, devoted to research and drawing inventories of the monuments he encountered. The first of the trips, a two-week one, covered the Opoczno area, while the second – much longer, lasting forty-two days – focused on the monuments of the area of Nowy Sącz, Gorlice, Grybów, and Tarnów. Among the hundreds of field sketches brought to Kraków by Stanisław Wyspiański, there is an extremely valuable collection of inventory drawings of antique baptismal fonts and stoups, mostly of stone, dating back to the 15th and 16th centuries. These drawings were then used in a small part in the publications of the Kraków monuments conservator Stanisław Tomkowicz, the initiator of both tours, the author of the pioneering inventories of monuments in his conservatorial district (the poviats of Krosno, Jasiel, Nowy Sącz and Limanowa) and a very early monographic article devoted to baptismal fonts from the vicinity of Nowy Sącz and Gorlice. As a result of the complicated fate that befell Wyspiański's field sketchbooks in the twentieth century, his drawings of 22 baptismal fonts and 14 stoups were not published in print until more than 130 years after they were made. This monographic text sums up the collected knowledge about these drawings, revealing the background of their belated reception in Polish art history.

KEY WORDS

Stanisław Wyspiański, Władysław Łuszczkiewicz, Stanisław Tomkowicz, Jan Matejko, baptismal fonts, stoups, inventory of monuments, field sketchbooks, School of Fine Arts in Kraków